

ОПРЕДЕЛЕНИЕ

№ 94

София, 05.05.2020 г.

ВЪРХОВНИЯТ КАСАЦИОНЕН СЪД, Четвърто гражданско отделение, в закрито заседание на двадесет и шести март през две хиляди и двадесета година, в състав :

ПРЕДСЕДАТЕЛ : АЛБЕНА БОНЕВА

ЧЛЕНОВЕ: БОЯН ЦОНЕВ

ЛЮБКА АНДОНОВА

като разгледа, докладваното от съдия Любка Андонова, гр. дело № 595 по описа за 2020 г., за да се произнесе, взе предвид следното:

Производството е по чл.288 ГПК.

Образувано е по касационна жалба подадена от адв.Е. В.-особен представител на поставения под пълно запрещение Я. Н. К. от [населено място], действащ чрез настойника си М. Я. К. подадена срещу въззивното решение № 241/25.10.2019 г, постановено по гр.дело № 218/2018 г на Добрички Окръжен съд, Гражданска колегия, с което е потвърдено решение № 39 от 23.3.2018 г по гр.дело № 181/2017 г по описа на РС-Генерал Тошево, с което са отхвърлени предявените иски по чл.31 ЗЗД, чл.42 ал.2 ЗЗД и чл.26 ал.2 ЗЗД.

В касационната жалба се поддържа, че въззивното решение е неправилно, постановено в нарушение на материалния и процесуалния закон. Иска се допускането му до касационен контрол, отмяната му и постановяване на друго, с което предявените иски бъдат уважени изцяло, ведно със следващите се от това законни последици.

Ответникът по касационната жалба Н. А. Д. от [населено място] оспорва същата, по съображения, изложени в писмен отговор, депозиран чрез процесуалния му представител адв.М. П. от АК-Добрич.Счита, че не са налице основания за допускане на въззивното решение до касационен контрол.

Ответникът по касационната жалба Г. Ж. И. от [населено място] оспорва същата по съображения, изложени в писмен отговор.Счита, че не са налице основания за допускане на решението до касационен контрол.

С обжалваното въззивно решение е прието следното :

На 15.11.2010 г Я. К. е упълномощил Ц. Г. да се разпорежда със собствената му земеделска земя в землището на [населено място], [община], област Добрич, включително да получи по собствена банкова сметка сумата от продажбата ѝ. Видно от нотариален акт № ..., т..., рег.№ ..., н.д... г на 18.11.2010 г касаторът Я. К. чрез пълномощника си Ц. Г. е продал на Н. Д. собствената си земеделска земя от 38.093 дка в землището на [населено място] за сумата 10 000 лв, която сума, съгласно отбелязването в нотариалния акт е получена от продавача чрез неговия пълномощник. На 7.12.2010 г Н. А. Д. и съпругата му В. К. Д. са отчуждили придобитата от тях земеделска земя в полза на Г. Ж. И., за което е съставен нотариален акт за продажба № .., т..., рег.№ .., н.д.... г.

Установено е от приетото като неоспорено заключение по допуснатата съдебно-психиатрична експертиза, че ищецът страда от параноидна шизофрения, парафреничен синдром, непрекъснато протичане, дълбока личностна промяна от шизофренично естество, диагностицирано в стационарни условия на 14.12.2000 г, но с дебют много преди това. Поведението му е определено от постоянно присъствие на психопатологични изживявания, съчетани с личностова деградация от шизофреничен тип. Състоянието е необратимо. През 2010 г е имал две хоспитализации през месеците март и април. Изведен е извода, че към датата на упълномощителната сделка К. не е разбирал свойството и значението на извършеното и не е можел да ръководи постъпките си.

В хода на въззивното производство ищецът е поставен под пълно запрещение. Въззивният е приел исквете за неоснователни и е потвърдил въззивното решение по следните съображения :

- Искът за унищожаване на упълномощителната сделка по чл.31 ЗЗД, като извършена от дееспособен, който не е могъл да разбира свойството и значението на извършеното и да ръководи постъпките си е неоснователен, тъй като съгласно чл.32 ал.2 ЗЗД правото да се иска унищожение се погасява с изтичане на тригодишна давност, като срокът тече от деня на сключване на сделката, който в случая е изтекъл през ноември 2013 г, а искът е предявен на 29.7.2015 г.

- С оглед изхода на иска по чл.31 ЗЗД, този по чл.42 ал.2 ЗЗД за обявяване недействителност на договора за продажба от 18.11.2010 г е приет за неоснователен, тъй като не е установено да е сключен от лице, без надлежна представителна власт.

- Искът по чл.26 ал.2 ЗЗД за обявяване недействителност на сделката от 7.12.2010 г, тъй имотът не е излизал от патрамониума на собственика, предвид факта, че по продължбата от 18.11.2010 г е бил представляван от мним представител, е приет за недоказан и отхвърлен като неоснователен.

Върховният касационен съд, състав на Четвърто гражданско отделение намира следното :

В изложението на основанията по чл.284 ал.3 ГПК са посочени касационните основание по чл.280 ал.1 т.1 и т.3 ГПК.

Формулирани е следния въпрос :

Каква е правната квалификация на иск, по който увреденият твърди, че макар и да не е поставен под запрещение е бил в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи постъпките си, тъй като страда от заболяване-параноидна шизофрения и в такова състояние е предоставил пълномощно, с което е сключена атакуваната сделката.Този иск погасява ли се по давност и от кой момент тече давностния срок.

Сочи се противоречие с решение № 143/16.12.2019 г, постановено по гр.дело № 2729/2018 г на ВКС, ГК, Трето ГО.

Върховният касационен съд, състав на Четвърто гражданско отделение намира, че повдигнатия от касатора въпрос се разрешава противоречиво от състави на ВКС в решения, постановени по реда на чл.290 ГПК :

С цитираното от касатора решение №143/16.12.2019 по дело №2729/2018, Върховният касационен съд, ГК, III г.о. се е произнесъл по въпроса „ За съотношението между основанието по чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД и чл. 31, ал. 1 ЗЗД, когато с предявения иск увреденият твърди, че поради слабоумие е в трайна неспособност да разбира или да ръководи онези свои правни действия, които изискват умствена пълноценност и в такова състояние е сключил атакуваната сделка“.

Приел, че унищожаваем на основание чл. 31, ал. 1 ЗЗД е договорът, сключен от дееспособно лице, което към сключването му не е могло да разбира или ръководи действията си, а причината за това състояние е преходна, кратковременна. Нищожен на основание чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД е договорът, сключен от дееспособно лице, което към сключването му не е могло да разбира или ръководи действията си, а причината за това състояние е трайна (душевна болест или старческо слабоумие).Тези основания за недействителност се прилагат и за едностранните сделки (чл. 44 ЗЗД) . Правото на иск по чл. 31, ал. 1 ЗЗД се погасява с 3-годишна давност. Тя започва да тече от деня на сключване на договора, респ. на

извършване на едностранната сделка (чл. 32, ал. 2 ЗЗД) . Правото на иск по чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД не се погасява по давност.

За да отговори на поставения въпрос е извършил сравнителен анализ на нормите на чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД и чл. 31, ал. 1 ЗЗД, като е приел, че от тях може да се изведе общност и тя е основанието за недействителност, а именно: липсата на воля, която при договорите е необходима за постигане на съгласие, а при едностранните сделки - за извършването им. В практиката си ВКС е провел разграничителния критерий- в т.нар. „съзнавано“ и „несъзнавано отсъствие на воля“ като разликата между нищожността на сделката поради липса на съгласие и унищожаемостта поради неразбиране на значението на действията е в субективния момент – в първия случай липсата на воля е съзнавана (мислена уговорка, шега или насилие, когато е налице пълна липса на валидно съгласие за сключването на договора), а във втория – неосъзната“. Приел е, че провеждането на този критерий води до несправедливи резултати и поставя във втората група случаи (на „несъзнавано отсъствие на воля“) дееспособното лице, които към сключването на договора не е било в състояние да разбира и/ или да ръководи действията си, а състоянието му е трайно (причината е в душевна болест или старческо слабоумие). При т.нар. „съзнателна липса на воля“ дееспособното лице, а и неговите наследници по закон, разполагат с неограничена във времето възможност да предявят иска по чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД. За разлика от дееспособното, но слабоумно лице, за което неспособността да разбира или да ръководи действията е трайна и характерна. На основание чл. 31, ал. 1 ЗЗД, то следва да упражни по съдебен ред правото на унищожаване в краткия 3-годишен срок на погасителната давност с начало деня на сключване на договора (чл. 32, ал. 2 ЗЗД) . Едва ли законодателят разчита, че в този период лицето, което макар и дееспособно, е в трайна невъзможност да разбира или ръководи действията си, ще изпадне в състояние на т.нар. „светъл момент“. Едва ли законодателят разчита и на това, че в 3-годишния срок на погасителната давност заинтересувано лице или прокурор ще иницира и проведе успешно производство за поставяне под запрещение, за да е възможно искът по чл. 31, ал. 1 ЗЗД да бъде предявен от настойника или със съдействието на попечителя. Действието на решението за поставяне под запрещение е конститутивно, не установява от кога е могло лицето да се постави под запрещение, а успешното провеждане на иска по чл. 5 ЗЛС е без значение за сключените договори преди влизането му в сила (ППЛВС № 5/ 13.02.1980 г.).Още по-малко може да се приеме законодателят да е разчитал, че в тези случаи ответникът по иска ще съобрази неравностойното положение на съконтрахента си, ще го пожали и по морално-етични съображения ще спести възражението за погасителна давност или че всеки подобен случай може да се разреши на

плоскостта на злоупотребата с право (така както е решение № 59/24.07.2013 г. по гр.д. № 392/ 2012 г. на ВКС, IV-то ГО).

Приел е, че провеждането на този разграничителен критерий поставя сред адресатите на чл. 31, ал. 1 ЗЗД значителна група дееспособни лица, за които съдебната защита чрез иск за унищожаване на договора по чл. 31, ал. 1 ЗЗД е обективно невъзможна или среща значителни затруднения, доколкото изисква успешното провеждане на иска по чл. 5 ЗЛС. Тези лица, макар и дееспособни (по действащото ни право дееспособността се придобива по формален критерий – навършването на 18-годишна възраст) поради своите душевни заболявания са в неравностойно положение. Следователно провеждането на критерия „несъзнавана липса на воля“ води до нетърпимия правен резултат погасителната давност да (из)тече по отношение на физически лица, които са в невъзможност или са съществено затруднени да защитят правата си, засегнати от „унищожаемия“ договор а да не тече за случаите на т.нар. „съзнавана липса на воля“, в която подадат все дееспособни лица, за които исковата защита не е изключена или затруднена. В приложното поле на основанието за нищожност по чл. 26, ал. 2, изр. 1, пр. 2 ЗЗД попадат случаите, в които лицето е дееспособно, но поради душевна болест или старческо слабоумие е в трайна неспособност за разбиране или ръководене на действията (душевна болест или старческо слабоумие).

Различно е разрешението дадено от ВКС в следните съдебни актове :

-С решение № 157 от 24.06.2015 г. на ВКС по гр. д. № 252/2015 г., III г. о., ГК е допуснато касационно обжалване по въпроса "От кой момент и за кого започва да тече срока по чл. 32, ал. 2 , във вр. с чл. 31, ал. 1 ЗЗД , когато е установено, че психическото състояние на лицето, което не е могло да разбира и да ръководи действията си, се дължи на заболяване, попадащо сред изброените в чл. 146, ал. 1 от Закона за здравето , лицето е страдало от него преди и след сключване на сделката, но по надлежния ред е поставено под запрещение след извършване на сделката? Прието е, че съгласно чл. 32, ал. 2 от ЗЗД правото да се иска унищожение се погасява с три годишна давност. Началото на погасителната давност е изискуемостта или друг факт, определен в закона, до настъпването на които давностния срок не тече. В закона е определен един общ факт - деня на сключване на договора и няколко специални - в зависимост от основанието за унищожението. Регламентираната специална давност касае следните лица: 1. лице, което не е навършило пълнолетие и за него правото да иска унищожение започва да тече от деня на навършване на пълнолетието, 2. поставеният под запрещение, който придобива правото да иска унищожение от деня на вдигане на запрещението, 3. лицата, които са сключили сделката при грешка и измама и те имат право да се иска

унищожението ѝ от датата на откриване на грешката или измамата, както и 4. лицата, които са сключили сделка при заплашване, за които давността се брой от деня, в който то е престанало. За лицата, които са сключили сделката при условията на чл. 31, ал. 1 от ЗЗД /т. е. без да могат да разбират и да ръководят действията си, но не са поставени под запрещение/ законодателят не е определил специална давност. В теорията и практиката се приема, че тъй като те са дееспособни, за тях е приложима общата давност - от сключване на сделката /вж. решение № 487 от 9.01.2012 г. по гр. д. № 1764/10 г. на IV г. о. и решение № 59 от 24.07.2013 г. по гр. д. № 392/12 г. на IV г. о., постановени по чл. 290 от ГПК /.

На поставения въпрос е отговорено, че дори и в случая, когато невъзможността на лицето да разбира и да ръководи действията си не е временна, а се дължи на заболяване, попадащо сред изброените в чл. 146, ал. 1 от Закона за здравето и от това заболяване лицето е страдало преди и след сключване на сделката, но по надлежния ред не е било поставено под запрещение, давностният срок по чл. 32, ал. 2, във вр. с чл. 31, ал. 1 ЗЗД тече от сключване на сделката. В случая справедливият резултат не може да бъде постигнат без създаване на нарочна законодателна уредба, уреждаща настоящата хипотеза. За разлика от законодателя, който следва да намери начина, по който да защити интересите на лицата, които поради заболяване са неспособни сами да се защитят, съдът може само да прилага вече създадените правни норми, с което гарантира правната сигурност.

-С решение № 59 от 24.07.2013 г. на ВКС по гр. д. № 392/2012 г., IV г. о., ГК е допуснато касационно обжалване по въпроса : за началния момент на давностния срок по чл. 32, ал. 2 ЗЗД на иска за унищожение на договор, когато страната към момента на сключването му не е могла да разбира или да ръководи действията си и това състояние е трайно и продължава до предявяване на иска, като ищецът преди това е бил отстранен от имота, предмет на сделката от съконтрагентите. Даденият отговор е в следния смисъл :

В хипотезата на чл. 31, ал. 1 ЗЗД е налице невъзможност да се волеобразува по причини, дължащи се на душевна болест, когато лицето формално се води дееспособно. Без значение е продължителността на това състояние. Важното е към момента на извършване на сделката лицето да не е действало съзнателно и разумно. Когато запретените нямат назначен настойник тригодишната давност започва да тече от датата на вдигане на запрещението, а против запретените с назначен настойник - от датата на сделката.

Когато лицето изобщо не е поставено под запрещение, погасителната давност за правото да се иска унищожение тече от момента на сключване на сделката - лицето, действало при условията на чл. 31, ал. 1 ЗЗД е

формално дееспособно до поставянето му под запрещение.

- С решение № 487 от 9.01.2012 г. на ВКС по гр. д. № 1764/2010 г. IV г. о., ГК е прието, че съгласно чл. 32, ал. 2 ЗЗД правото да се иска унищожение на договор се погасява с тригодишна давност. Давността започва да тече от деня, в който лицето е навършило пълнолетие, запрещението е било вдигнато или грешката или измамата са били открити или заплашването е престанало, а в останалите случаи - от деня на сключване на договора.

Когато лицето не е поставено под запрещение погасителната давност за правото да се иска унищожение тече от момента на сключване на сделката - лицето, действало при условията на чл. 31, ал. 1 ЗЗД е дееспособно до поставянето му под запрещение.

- С Решение № 309 от 14.07.2011 г. на ВКС по гр. д. № 1890/2010 г., Върховният касационен съд, състав на IV г. о., ГК е приел следното :

Когато се атакува действителността на упълномощителна сделка за разпореждане с недвижим имот с твърдения, че едно дееспособно физическо лице - упълномощител (за който не се твърди, че е поставен под запрещение), към момента на сключването на атакуваната сделка не е могло да разбира и ръководи действията си поради тежко увреденото си здравословно и психическо състояние, е наведено основание за унищожаемост по чл. 31 ЗЗД , това е правната квалификация на иска. Такива твърдения не могат да се подвеждат под основанието "липса на воля" за извършване на упълномощителната сделка, обуславящи квалификация по чл. 26, ал. 2 ЗЗД , тъй като липсата на воля (при едностранните сделки) и на съгласие (при договорите) трябва да е съзнателна (съзнавана).

- С решение № 813 от 7.09.2011 г. на ВКС по гр. д. № 256/2010 г., IV г. о., ГК е допуснато касационно обжалване по въпроса :. по въпроса за приложението на чл. 26, ал. 2 пр. 2 и чл. 31, ал. 1 от ЗЗД - нищожен поради липса на съгласие или унищожаем е договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му не е могло да разбира и да ръководи действията си. За да даде отговор, съдът се е позовал и е споделил на практиката обективизирана в решения № 148/10.ІІІ.1997 г . по гр. д. № 1192/1996 г. на ВКС І ГО, № 488/07.X.2003 г . по гр. д. № 11/2003 г. на ВКС І ГО и № 2/23.ІІІ.2004 г . по гр. д. № 466/2003 г. на ВКС ІІ ГО, съгласно която сделката /договорът/, сключен от дееспособно лице, което не е могло да разбира и да ръководи действията си, подлежи на унищожаване, а не е нищожна, хипотезата по чл. 26, ал. 2 от ЗЗД има предвид съзнателна липса на съгласие.

Предвид констатираното противоречие в практиката на Върховния касационен съд, производството по делото следва да бъде спряно и на основание чл.292 ГПК да бъде предложено на Общото събрание на Гражданска и Търговска колегия да постанови тълкувателно решение по въпроса : за приложението на чл. 26, ал. 2 пр. 2 и чл. 31, ал. 1 от ЗЗД - нищожен поради липса на съгласие или унищожаем е договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си.

Воден от гореизложените мотиви, Върховният касационен съд, състав на Четвърто гражданско отделение

О П Р Е Д Е Л И :

СПИРА производството по гр.дело № 595/20 г, по описа на Върховния касационен съд, Четвърто гражданско отделение.

ПРЕДЛАГА на Общото събрание на Гражданска и Търговска колегия на Върховния касационен съд да се постанови тълкувателно решение по въпроса : за приложението на чл. 26, ал. 2 пр. 2 и чл. 31, ал. 1 от ЗЗД - нищожен поради липса на съгласие или унищожаем е договорът, сключен от дееспособно лице, ако то при сключването му е било в състояние на трайна неспособност да разбира или да ръководи действията си.

Определението да се докладва на председателя на Гражданска колегия на Върховния касационен съд.

ПРЕДСЕДАТЕЛ :

ЧЛЕНОВЕ :1.

2.